

JOANNA JASTRZĘBSKA nr albumu 8320

Państwowa Wyższa Szkoła Informatyki i Przedsiębiorczości w Łomży

Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych

joanna.jastrzebska3@wp.pl

Nieletni jako sprawca czynu zabronionego popełnionego w szkole.

Wprowadzenie: **Zauważalna** różnica w osiągnięciu dojrzałości pomiędzy dorosłymi, dziećmi i młodzieżą spowodowała potrzebę innego traktowania dzieci i młodzieży w różnych sferach życia społecznego. Obudziła ona konieczność zapewnienia im odpowiednich warunków życia i rozwoju, ochrony przed demoralizacją, narastającą przestępczością, wykluczeniem społecznym. Na gruncie prawnym zaczęto tworzyć specjalne normy określające status dzieci i młodzieży, system ochrony przed zagrożeniami, którymi młodzież zetknęła się po raz pierwszy. Nieletni za popełnienie czynów zabronionych odpowiadają na zasadzie ustawy z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich¹. Prawne uregulowanie odpowiedzialności nieletnich ma na celu prewencję ogólną, czyli zapobieganie przestępczości nieletnich i otwieranie możliwości powrotu do normalnego życia. Ustawa zawiera w swej treści przepisy mające na celu zapobiegania i zwalczania demoralizacji, postępowanie w sprawach o czyny karalne, wykonywanie środków wychowawczych lub poprawczych. Głównym celem opracowania jest charakterystyka wyżej wymienionych pojęć, ukazanie zjawiska przestępczości nieletnich w praktyce szkolnej oraz omówienie działań profilaktycznych przeciwko przestępczości nieletnich.

Różnica pomiędzy nieletnim i młodocianym

Na pierwszy rzut oka może wydawać się, że pojęcia: nieletni oraz młodociany są pojęciami tożsamymi. Nic bardziej mylnego, każde z nich ma swoją odrębną definicję, regulowaną często przez różne ustawy. W prawie cywilnym nieletni to inaczej małoletni, a więc osoba, która nie ukończyła 18 lat. W prawie karnym natomiast nieletnim jest w szczególności osoba, która w momencie popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła lat 17.

Określenie młodocianego w polskim prawie najczęściej używane jest na gruncie prawa karnego materialnego, prawa karnego wykonawczego oraz prawa pracy. Z uwagi jednak na

¹ Ustawa z dnia 26 października 1982 r. o postępowaniu w sprawach nieletnich (tekst jedn. Dz. U. 2018 r., poz. 969 ze zm.), dalej: u.p.n albo ustawa o postępowaniu w sprawach nieletnich.

tematykę opracowania zasadnym jest wyjaśnienie jedynie pojęcia młodocianego na gruncie prawa karnego. Zgodnie z art. 115 § 10 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny² młodocianym jest osoba, która w momencie popełnienia czynu zabronionego nie ukończyła 21 lat, oraz chwili orzekania przez sąd I instancji lat 24.

Definicja czynu zabronionego

Podstawowa definicja czynu zabronionego została przez prawodawcę uregulowana w Kodeksie karnym. Zgodnie z art. 115 § 1 k.k. czynem zabronionym jest zachowanie o znamionach określonych w ustawie karnej. W przypadku odpowiedzialności nieletnich czynem zabronionym jest przestępstwo, przestępstwo skarbowe albo wykroczenie uregulowane w artykułach 50a, art. 51, art. 69, art. 74, art. 76, 87, art. 119, art. 122, art. 124, art. 133 lub art. 143 Kodeksu wykroczeń³. Jak słusznie wskazuje R. Fic „definicja czynu karalnego cechuje się prostotą, nie przystając do złożonej struktury przestępstw, przestępstw skarbowych oraz wykroczeń. Warto zatem rozważyć zmianę konstrukcji czynu karalnego poprzez jego zdefiniowanie w taki sposób, aby jego przesłanki spełniał wyłącznie czyn, który wypełniając znamiona czynów zabronionych jako przestępstwo, przestępstwo skarbowe albo jedno z wymienionych w art. 1 § 2 u.p.n. wykroczeń, jednocześnie podlegałby ukaraniu na gruncie k.k., k.k.s. bądź k.w.”⁴

W stosunku do nieletnich nie bierzemy pod uwagę wykroczeń skarbowych oraz wykroczenia nie wymienione w omawianym powyżej artykule. Popełnienie przez nieletniego czynu zabronionego zwanego na potrzeby ustawy czynem karalnym jest podstawą do ingerencji w życie nieletniego⁵.

Różnica pomiędzy przestępstwem a wykroczeniem.

Przestępstwem jest społecznie niechciane zachowanie, określające zdarzenie zewnętrzne (np.: rozbój, kradzież naruszenie praw), zabronione pod groźbą kary. To zachowanie nie dające się usprawiedliwić, szkodliwe w stopniu wyższym niż znikomy, czyn który można przypisać sprawcy w momencie popełnienia. W aktualnym systemie karnym w Polsce może

² Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn. Dz. U.2021 r., poz. 1023 ze zm.), dalej: Kodeks karny lub k.k.

³ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (tekst jedn. Dz. U. 2021 r., poz. 281 ze zm.), dalej: Kodeks wykroczeń lub k.w.

⁴ R. Fic, Pojęcie czynu karalnego w postępowaniu w sprawach nieletnich, „Prokuratura i Prawo” 2019, nr 4, s. 96-108.

⁵ T. Bojarski, Pozytywne strony rozwiązań ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich z 26 października 1982 r., „Studia Iuridica Lublinensia”. 2004, t. 3, s. 9-12.

występować zamiar popełnienia przestępstwa item czyli zamiar bezpośredni, In verba obejmujący lekkomyślność, niedbalstwo. Sprawca nie posiadał zamiaru popełnienia przestępstwa, jednak naruszył reguły odpowiedzialnego zachowania. W kodeksie karnym możemy wyróżnić przestępstwa nieumyślne, czyli sprawca nie miał zamiaru popełnienia czynu zabronionego lub przestępstwa umyślne, w których występuje zamiar bezpośredni.⁶

Wykroczenie zgodnie z art.1 Kodeksu Wykroczeń jest to czyn zabroniony pod groźbą kary ograniczenia wolności do miesiąca, kary aresztu na okres od 5 do 30 dni, grzywny od 20zł do 5000zł nagany, charakteryzujący się znikomą społeczną szkodliwością czynu⁷.

Przejawy demoralizacji nieletniego w szkole.

Osobom w wieku 10 - 12 lat za nieprzestrzeganie podstawowych zasad moralnych, norm współżycia społecznego może zostać przypisany czyn demoralizacji. Przejawami demoralizacji nieletniego jakie może zaobserwować nauczyciel mogą być takie zachowania jak: nagminne używanie wulgarnego słownictwa przez ucznia w kontaktach z rówieśnikami, częste wagarowanie (np. uczeń przez 2-3 miesiące opuszcza zajęcia bez usprawiedliwienia, rodzice niewiedzą co jest tego przyczyną), uczeń zostaje przyłapany na paleniu papierosów, zażywaniu narkotyków, spożywaniu alkoholu, wszczynaniu bójek. Katalog czynów świadczących o demoralizacji jest katalogiem otwartym. Żeby móc przypisać nieletniemu zarzut demoralizacji wymienione zachowania powinny się powtarzać. W przypadku gdy jest to jedno razowe nie mówimy o demoralizacji. Wyjątkami będą zachowania wyczerpujące znamiona czynu zabronionego. Najpierw, gdy nauczyciel zauważa taki problem stara się rozwiązać go w murach szkoły. Zgłasza problem do pedagoga szkolnego, który poprzez rozmowę, współpracę z rodzicami, stara się użyć dostępnych mu środków wychowawczych aby uniknąć powtarzania się zachowań negatywnych np. dodatkowy dziennik obecności, częstsze spotkania z uczniem, dodatkowe prace na terenie szkoły, naprawie wyrządzonej szkody, kontrola wyników edukacyjnych ucznia itp. Jeżeli ta praca nie przynosi rezultatów, negatywne zachowania nagminnie się powtarzają szkoła zobowiązania jest powiadomić

⁶ I. Jankowska-Procht, *Definicja przestępstwa i jego klasyfikacja w polskim i irlandzkim prawie karnym*, „Prokuratura i Prawo” 2018, nr 10, s.29

⁷ W. Jankowski, M. Zbrojewska, M. Błaszczuk *Prawo i postępowanie w sprawach o wykroczenia*, wyd. C.H.BECK, Warszawa 2013, s 69

policję. Policja po uzyskaniu takiej informacji kieruje sprawę do Sądu Rejonowego, Wydziału Rodzinnego⁸.

Obowiązkiem sędziego jest zajęcie się sprawą demoralizacji nieletniego już w przypadku, gdy zostaną wykazane symptomy zachowań demoralizujących. Leży to w interesie nieletniego, który współdziała z interesem społecznym⁹.

Sąd wyjaśnia sprawę w obecności rodzica lub pełnomocnika nieletniego. Sąd, aby przeciwdziałać demoralizacji może działać na wiele sposobów stosując różne środki wychowawcze. Może upomnieć nieletniego, zastosować nadzór rodziców lub opiekuna prawnego nadzór taki opiera się przede wszystkim na składaniu do sądu okresowych sprawozdań z działalności ucznia przede wszystkim jego osiągnięć edukacyjnych postępowania wobec rodziców, rówieśników, nauczycieli. Nie można takiego obowiązku nałożyć na rodziców, którym władza rodzicielska została zawieszona lub ograniczona. Jeżeli rodzice nie są w stanie podjąć takiego obowiązku przed sądem sąd musi wyznaczyć kuratora. Sąd może zobowiązać także nieletniego do naprawienia szkody¹⁰.

Czyn karalny nieletniego w szkole.

Czyn karalny przypisuje się nieletnim od 13 do 15 roku życia. Poprzez to zachowanie będziemy interpretować czyn zabroniony przez ustawę czyli przestępstwo lub wykroczenie. Nieletni nie odpowiada za wykroczenia skarbowe. Czyn karalnym nieletniego w szkole możemy nazwać takie zachowania jak :

- niszczenie mienia szkoły,
- utrudnianie korzystania z urządzeń należących do szkoły,
- kradzież lub paserstwo do 500 zł,
- nielegalna sprzedaż biletów na imprezy szkolne,
- rzucanie np. kamieniami w pojazdy nauczycieli,
- niszczenie znaków ostrzegawczych na terenie szkoły,

⁸ B. Czarnecka - Działuk, K. Drapała, *Kontrowersje wokół reagowania na przejawy demoralizacji nieletnich. Opinie praktyków*, PRAWO W DZIAŁANIU SPRAWY KARNE 23/2015 S. 328

⁹ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 21 września 1983 r., III CZP 44/83, OSNC 1984/4/48

¹⁰ K. Drapała, *Przejawy demoralizacji jako podstawa działań podejmowanych wobec nieletnich przez sądy rodzinne*, „PRAWO W DZIAŁANIU SPRAWY KARNE” 22/2015 s. 240.

- posiadanie przedmiotów zagrażających zdrowiu i życiu innych uczniów (nóż, maczeta)

Zgodnie z art. 304 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego¹¹ jeżeli uczeń nie ukończył 17 lat i popełnił czyn zabroniony nauczyciel mający świadomość takiego zdarzenia zobowiązany jest niezwłocznie powiadomić policję oraz sąd rodzinny. Po uzyskaniu informacji o popełnieniu czynu karalnego sąd rodzinny powierza kuratorowi sądowemu przeprowadzenie wywiadu środowiskowego. Następnie orzekana jest przez sąd.

Wyciągając konsekwencję negatywnego zachowania nieletniego należy mieć na uwadze art. 3 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich który mówi, iż wymierzając karę nieletniemu musimy mieć na względzie jego dobro, dążyć do uzyskania pozytywnych zmian w zachowaniu i osobowości nieletniego, starać się uzyskać prawidłowe spełnianie obowiązków przez rodziców lub opiekunów prawnych mając przy tym na względzie interes społeczny¹².

Stosując art. 5 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich wobec nieletniego możemy zastosować środki wychowawcze lub jeżeli te nie przynoszą rezultatów środek w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym.

W Polsce aktualnie znajdują się 31 placówek dla nieletnich są to łącznie zakłady poprawcze dla nieletnich oraz schroniska dla nieletnich łączące w sobie zakłady poprawcze W schroniskach dla nieletnich można umiejscowić obecnie 452 nieletnich, natomiast w zakładach poprawczych 1277¹³.

Jeżeli nieletni wykazują poprawę w zachowaniu i nie ma wątpliwości iż po wyjściu z zakładu poprawczego będzie przestrzegał zasad współżycia społecznego po upływie 6 miesięcy od umieszczenia nieletniego w zakładzie istnieje możliwość z wystąpieniem do sądu z wnioskiem o warunkowe zwolnienie nieletniego z odbywania kary zgodnie z art. 86 ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich¹⁴.

Przestępstwo nieletniego w szkole.

W momencie ukończenia 15 lat nieletni może odpowiadać na zasadach kodeksu karnego jeżeli dopuści się czynów wskazanych przez ustawodawcę. Muszą za tym przemawiać

¹¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn. Dz. U. 2021 r., poz. 534 ze zm.), dalej: Kodeks postępowania karnego lub k.p.k.

¹² L. Gardocki, *Czy karać nieletnich?*, „Palestra” 1994, nr 11 (dostęp online)

¹³ Dane Ministerstwa sprawiedliwości strona gov.pl

¹⁴ T. Bojarski, E. Kruk, E. Skrętowicz, *Postępowanie w sprawach nieletnich komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2016 s.112

okoliczności w jakich przestępstwo zostało popełnione oraz jego właściwości, rozwój osobisty sprawcy, sąd weźmie także pod uwagę iż stosowane wcześniej środki wychowawcze lub poprawcze nie przyniosły pożądanych rezultatów. Należy jednak pamiętać iż orzeczona wobec nieletniego kara nie może przekroczyć 2/3 górnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego za określony czyn, sąd może także skorzystać z instrumentu nadzwyczajnego złagodzenia kary. Przestępstwem na terenie szkoły może być :

- rozbój zgodnie – art. 280 k.k.,

-umyślne spowodowanie przez nieletniego na terenie szkoły zdarzenia powszechnie niebezpiecznego - art. 163 k.k.,

- czynna napaść na nauczyciela powodująca ciężki uszczerbek na zdrowiu -art. 223 § 2 k.k.,

- zabójstwo na terenie szkoły lub jego typy kwalifikowane - art. 148 k.k.

Podsumowanie

Polski system prawno- karny stanowi pomoc odpowiednim instytucjom w wychowaniu nieletniego. System sankcji wobec nieletnich opiera się na środkach wychowawczych, wychowawczo-dyscyplinujących. Zawsze przy określeniu kary najważniejszym elementem jest określenie celu wychowawczego, prym wiodą środki wychowawcze takie jak: praca na cele publiczne. Mniej powszechną formą są środki pedagogiczne np.: ustanowienie kuratora, pozasądowa ugoda sprawcy z pokrzywdzonym, środki pomocy dla młodzieży. Zakłada się, iż niepoprawne zachowania rozwojowe dzieci i młodzieży mają związek z deficytami rozwojowymi, które wraz z dorastaniem małoletniego zanikają. Uznaję się, iż młodzież pozytywnie reaguje na bodźce społeczne, dlatego należy dać jej szansę prawidłowego rozwoju oraz naprawy swojego zachowania. Odpowiedni rozwój społeczny dziecka w dużej mierze spoczywa na szkole, rodzicach i organach państwa. Jedno zderzenie o charakterze przestępczym zaburza funkcjonowanie całej społeczności, rodzi kolejne. Dlatego niezmiernie ważna jest współpraca szkoły z odpowiednimi organami wymiaru sprawiedliwości, rodzicami. Ważne jest, aby nie przeczyć żadnego symptomu świadczącego o działaniach zmierzających w stronę demoralizacji

